

TIBBIYOT SOHASI TERMINLARI TARJIMASINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Nurmatova Sevinch Baxtiyarovna

Tarjimonlik fakulteti 1-bosqich talabasi

Yo`ldoshev Ulug`bek Ravshanbekovich

Ilmiy rahbar.

Filologiya fanlari bo`yicha falsafa doktori (PhD),

Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrasida dotsenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10469260>

***Annotatsiya.** Mazkur maqola tibbiy tarjima va uning leksik- semantik xususiyatlari, unda yuzaga keladigan turli xil lingvistik muammolar va ularning yechimlari, shuningdek, uning bir qancha turlari haqida axborot berishga bag`ishlanadi.*

***Kalit so`zlar:** tibbiy tarjima, uning tushunchasi va turlari, tibbiy terminlar, ularning tarjimasi va turlari, leksik va semantik xususiyatlari.*

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF TRANSLATION OF MEDICAL TERMS

***Abstract.** This article is dedicated to providing information about medical translation and its lexical-semantic features, various linguistic problems that arise in it and their solutions, as well as several types of it.*

***Key words:** medical translation, its concept and types, medical terms, their translation and types, lexical and semantic features.*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ

***Аннотация.** Данная статья посвящена предоставлению информации о медицинском переводе и его лексико-семантических особенностях, различных лингвистических проблемах, возникающих при нем, и их решениях, а также о некоторых его видах.*

***Ключевые слова:** медицинский перевод, его понятие и виды, медицинские термины, их перевод и виды, лексико-семантические особенности.*

Tibbiy tarjima - bu bemor yozuvlari, klinik sinov protokollari, tibbiy hisobotlar, farmatsevtika ma'lumotlari va sog'liqni saqlashga oid boshqa materiallar kabi tibbiy hujjatlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish jarayoni. U sog'liqni saqlash sohasiga tegishli hujjatlar, hisobotlar va boshqa materiallarni tarjima qilishni o'z ichiga olgan bo`lib, ixtisoslashgan sohadir. Bunga tibbiy yozuvlar, bemor ma'lumotlari, tadqiqot hujjatlari, farmatsevtika hujjatlari va boshqalar kiradi.

Tarjimaning bu ixtisoslashgan shakli tibbiy terminologiya, tushunchalar va qoidalarni, shuningdek, lingvistik va madaniy nuanslarni chuqur tushunishni talab qiladi. Tibbiy tarjimaning maqsadi tibbiy ma'lumotlarni bemorlarga, tibbiyot xodimlariga va boshqa manfaatdor tomonlarga aniq va madaniy jihatdan mos tarzda to'g'ri yetkazishdir. [3]

Tibbiy matnlarni tarjima qilish tibbiy terminologiyani chuqur tushunishni, shuningdek, manba va tarjima tillarining madaniy va lingvistik nuanslarini tushunishni talab qiladi. Tibbiy

tarjimonlar asl matnning ma'nosini to'g'ri yetkazish uchun tibbiyot sohasida ham, tarjimada ham kuchli bilimga ega bo'lishlari juda muhimdir.

Tibbiy tarjima yuqori darajadagi tajriba, tafsilotlarga e'tibor va sog'liqni saqlash sohasidagi til to'siqlarini samarali bartaraf etish uchun eng yuqori sifat va aniqlik standartlarini qo'llab-quvvatlash majburiyatini talab qiladi.

Umuman olganda, tibbiy tarjima jarayoni maxsus bilim, tafsilotlarga e'tibor berish va tarjima qilingan hujjatlar to'g'ri, tushunarli va maqsadli auditoriya uchun madaniy jihatdan mos bo'lishini ta'minlash uchun sanoat standartlariga rioya qilishni talab qiladi.

Tibbiy tarjimonlar o'zlarining lingvistik va tibbiy bilimlaridan tashqari, turli mamlakatlardagi tibbiyot sohasining o'ziga xos talablari va qoidalarini ham yaxshi bilishlari kerak.

Bu tibbiy tarjima bilan bog'liq huquqiy va axloqiy mulohazalarni, shuningdek, ma'lum bir sog'liqni saqlash tizimi yoki mintaqaga xos bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday maxsus terminologiya yoki standartlarni tushunishni o'z ichiga oladi. [3]

Tibbiy atamalar tarjimasi leksik-semantik xususiyati va tuzilishi. Ushbu kontekstdagi tibbiy atamalarning tarjimasi bemorning alomatlarini va sharoitlari bilan bog'liq maxsus va texnik lug'atni o'z ichiga oladi. Asl matnning ma'nosini to'g'ri yetkazish uchun tibbiy terminologiyadan foydalanish juda muhimdir. Bundan tashqari, tarjima tibbiy ma'lumotni yetkazishda aniqlik va aniqlikni ta'minlash uchun tegishli registr va ohangni saqlaydi.

Tibbiy atamalarning leksik va semantik tuzilishi tibbiyot sohasida tushunish va muloqot qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tibbiyot terminologiyasi aniq ma'nolarni yetkazish uchun maxsus qoidalar va naqshlar yordamida tuzilgan va bu atamalar qanday shakllanayotganini tushunish muhimdir. [1]

Tibbiy atamalarning leksik-semantik xususiyatlari.

1. O'ziga xoslik: Tibbiy atamalar ko'pincha o'z ma'nosida juda aniq va aniq bo'lib, muayyan kasalliklar, holatlar, davolash usullari yoki anatomik tuzilmalarga ishora qiladi.

2. Texnika: Tibbiy atamalar odatda texnik xususiyatga ega bo'lib, ko'pincha aholi uchun tanish bo'lmagan maxsus lug'at va terminologiyadan foydalanadi.

3. Aniqlik: Tibbiy atamalar o'z ma'nosida aniq bo'lib, ko'pincha muayyan tibbiy tushuncha yoki holat haqida aniq ma'lumot beradi.

4. Murakkablik: Tibbiy atamalar murakkab bo'lishi mumkin, ular ma'nosini etkazish uchun prefikslar, qo'shimchalar va ildiz so'zlar kabi bir nechta komponentlarni o'z ichiga oladi.

5. Standartlashtirish: Tibbiy atamalar ko'pincha standartlashtiriladi va sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari o'rtasida aniq muloqot va tushunishni ta'minlash uchun tibbiyot sohasida izchil qo'llaniladi.

6. Ilmiy asos: Tibbiyot atamalar anatomiya, fiziologiya, patologiya va tibbiy muolajalar haqidagi hozirgi tushunchalarni aks ettiruvchi ilmiy tamoyillar va bilimlarga asoslanadi.

7. Aniqlik: Tibbiy atamalar aniq va aniq bo'lishi uchun ishlab chiqilgan bo'lib, sog'liqni saqlash xodimlari o'rtasida to'g'ri muloqot va tushunish imkonini beradi.

8. Domenga xoslik: Tibbiy atamalar tibbiyot va sog'liqni saqlash sohasiga xos bo'lib, ko'pincha boshqa sohalarda yoki fanlarda ishlatilmaydi.

9. Morfologik murakkablik: Tibbiyot terminlari ko'pincha murakkab morfologik tuzilmalarga ega bo'lib, ularning o'ziga xos ma'nosini ifodalovchi affiksalar, ildizlar va birikma shakllari mavjud.

10. Etimologik ildizlar: Ko'pgina tibbiy atamalarning kelib chiqishi lotin, yunon yoki boshqa klassik tillarda bo'lib, tibbiyot terminologiyasining tarixiy rivojlanishini aks ettiradi va ularning ma'nosi haqida tushuncha beradi.

11. Tizimli tashkil etish: Tibbiyot atamaları ko'pincha ularning ma'nosini shakllantirish va izohlash uchun muayyan naqsh va qoidalarga rioya qilgan holda tizimli ravishda tuziladi.

12. Ixtisoslashgan foydalanish: Tibbiy atamalar tibbiy bilim va amaliyotning xilma-xilligini aks ettiruvchi turli tibbiy mutaxassisliklar yoki kichik sohalarda maxsus foydalanishga ega bo'lishi mumkin.

13. Rivojlanayotgan terminologiya: Tibbiyot terminologiyasi tibbiyot fanlari, texnologiyalari va tushunchalaridagi yutuqlarni aks ettirish uchun doimiy ravishda rivojlanib boradi, bu esa yangi atamalarning yaratilishiga va mavjudlariga o'zgartirishlar kiritilishiga olib keladi.

14. Xalqaro standartlashtirish: Ko'pgina tibbiy atamalar xalqaro miqyosda standartlashtirilgan bo'lib, turli mamlakatlar va sog'liqni saqlash tizimlarida izchil muloqot va tushunish imkonini beradi.

15. Terminologiya resurslari: Tibbiyot mutaxassislari va talabalari foydalanishi uchun tibbiy terminologiyani hujjatlashtirish va tushuntirishga bag'ishlangan tibbiy lug'atlar va ma'lumotlar bazalari kabi maxsus resurslar mavjud.[4]

Tibbiy atamalarni tarjima qilishning ba'zi leksik xususiyatlariga atamaning o'ziga xos ma'nosini tarjima qilishda aniqlik va aniqlik zarurati, o'rganilayotgan tildagi morfologik murakkablik va etimologik ildizlarni hisobga olish, tizimli tartibga rioya qilish va turli tibbiy ixtisosliklar doirasida maxsus foydalanish kiradi. Rivojlanayotgan terminologiya va xalqaro standartlashtirishni birlashtirish va aniq tarjima qilish uchun maxsus terminologiya resurslaridan foydalanish kerak. Bundan tashqari, tarjimonlar tarjima qilingan tibbiy atamalar sog'liqni saqlash tizimi va bemorlarni parvarish qilish kontekstida mos va tushunarli bo'lishini ta'minlash uchun maqsadli tilning madaniy va lingvistik nuanslarini hisobga olishlari kerak.

Tibbiy atamalarni tarjima qilishning ba'zi semantik xususiyatlariga atamaning aniq ma'nosi va kontseptsiyasini ko'rsatuvchi tilda yetkazish zarurati, turli tillar va madaniyatlar bo'yicha ma'no yoki konnotatsiyalarning mumkin bo'lgan o'zgarishini hisobga olish, atamalarda izchillik va izchillikni saqlash zarurati kiradi. Muayyan tibbiyot sohasi doirasidagi tegishli atama va tushunchalarning tarjimasini va tarjima qilingan atamalarning hozirgi tibbiy bilim va amaliyotlarni to'g'ri aks ettirishini ta'minlash muhimligi ham kiradi. Tarjimonlar, shuningdek, tibbiy atamalarni tarjima qilishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan har qanday noaniqlik yoki chalkashliklarni yodda tutishlari va maqsadli tilda aniq va aniq ekvivalentlarni taqdim etishga intilishlari kerak.

Tibbiyot sohasi terminologiyasining leksik-semantik xususiyatlari tarjimonlardan maqsad, maqsad va qo'llanish tartibini, shuningdek, turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi ma'no yoki konnotatsiyalarning o'zgarishi imkoniyatlarini tushunish zarurligini taqozo etadi. Tibbiyot sohasidagi tegishli atamalar va tushunchalarni tarjima qilishda aniqlik va izchillikni saqlash, shuningdek, hozirgi tibbiy bilim va amaliyotlarni to'g'ri aks ettirish muhimdir. Tarjimonlar tibbiy

sohadagi atamalarning ma'nolari yoki talqinlarini maqsadli tillarda ifodalashda ehtiyotkor bo'lishlari va o'z tarjimalarida to'g'ri va aniq atamalardan foydalanishga ehtiyot bo'lishlari kerak.

Tibbiy atamalar juda ixtisoslashgan va texnik xususiyatga ega bo'lib, ko'pincha lotin yoki yunon ildizlaridan olingan. Ular tibbiyot sohasidagi turli kasalliklarni, sharoitlarni, davolash usullarini va protseduralarini tavsiflash uchun ishlatiladi. Tibbiyot terminologiyasi o'zining o'ziga xosligi va aniqligi, shuningdek, standartlashtirilgan terminologiya va nomenklaturaga tayanishi bilan ajralib turadi.

Tibbiy atamalarning leksik-semantik xususiyatlariga ularning ko'pincha murakkab va qo'shma tuzilishi, aniq va o'ziga xos ma'nolari kiradi. Ko'pgina tibbiy atamalar prefikslar, ildizlar va qo'shimchalar kabi bir nechta morfemalardan iborat bo'lib, ular muayyan tibbiy tushuncha yoki fikrni bildirish uchun birlashadi. Tibbiy atamalarning morfologik tuzilishi va etimologiyasini tushunish to'g'ri tarjima qilish uchun zarur. Qolaversa, tibbiyot sohasida yangi kashfiyotlar va yutuqlarga erishilayotgani sari tibbiyot terminologiyasi ham doimo rivojlanib, kengayib bormoqda. Bu shuni anglatadiki, tarjimonlar to'g'ri va dolzarb tarjimalarni taqdim etish uchun manba va maqsad tillardagi so'nggi tibbiy terminologiya va tushunchalardan xabardor bo'lishlari kerak.

Bundan tashqari, tibbiy atamalar turli til va madaniyatlarda turli xil konnotatsiyalar yoki madaniy uyushmalarga ega bo'lishi mumkin. Tarjimonlar ushbu nuanslardan xabardor bo'lishi va madaniy sezgirlik va farqlarni hisobga olgan holda tibbiy atamalarning mo'ljallangan ma'nosini to'g'ri yetkazishi kerak.

Tibbiy atamalarning tarkibiy qismlari

1. Leksik tarkibi: Tibbiy atamalarning lug'aviy tarkibi deganda ularning o'z tarkibiy qismlari, ya'ni prefiks, o'zak, qo'shimchalar nuqtai nazaridan yasalishi tushuniladi. Ushbu komponentlarni tushunish tibbiy atamalarning ma'nosini tushunish uchun juda muhimdir.

- Prefikslar: Prefikslar so'zning ma'nosini o'zgartirish uchun uning boshiga qo'shiladi.

Masalan, "gipo-" prefiksi past yoki yetishmayotgan degan ma'noni anglatadi, shuning uchun "gipoglikemiya" past qon shakarini anglatadi.

- Ildizlar: Tibbiy atamaning ildizi odatda ishtirok etgan tana qismi yoki tizimini bildiradi.

Masalan, "kardi-" ildizi "kardiologiya" va "yurak" kabi so'zlarda ko'rinib turganidek, yurakni anglatadi.

- Qo'shimchalar: so'z oxiriga qo'shib, ma'noni o'zgartiradi. Masalan, "-itis" qo'shimchasi yallig'lanishni bildiradi. Shuning uchun "tonzillit" bodomsimon bezlarning yallig'lanishini anglatadi.

2. Semantik tuzilma: Tibbiy atamalarning semantik tuzilishi atamalarning turli tarkibiy qismlari tomonidan berilgan ma'nolarga bog'liq. Semantik tuzilmani tushunib, atamaning aniq tibbiy ahamiyatini tushunish mumkin.

- Morfologiya: Tibbiyot terminlarining morfologiyasi so'zlarning ichki tuzilishi bilan shug'ullanadi. Bu prefikslar, ildizlar va qo'shimchalarning mazmunli tibbiy atamalarni yaratish uchun qanday qo'shilishini tushunishni o'z ichiga oladi. Masalan, "dermatologiya" atamasi "derm-" (teri) o'zagi va "-ology" (o'rganish) qo'shimchasidan iborat bo'lib, uning terini o'rganishga tegishli ekanligini ko'rsatadi.

- So'z yasalishi: Tibbiy atamalar ko'pincha yunon yoki lotin ildizlaridan olingan bo'lib, so'z yasash uchun maxsus naqshlarga amal qiladi. Masalan, "gastroenterologiya" atamasi yunoncha "gastro" (oshqozon) va "enteron" (ichak) so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, "-ologiya" qo'shimchasi bilan u oshqozon va ichaklarni o'rganuvchi fan ekanligini bildiradi.

- Kompozitsiya ma'nosi: Tibbiy atamalarning kompozitsion ma'nosi so'zning alohida qismlarining muayyan tibbiy tushunchani yetkazish uchun qanday birlashishini anglatadi.

Komponentlarni tushunish sog'liqni saqlash xodimlariga havola qilinayotgan shartlar, protseduralar yoki anatomik tuzilmalarni sharhlash imkonini beradi. Masalan, "bronxospazm" "bronxo-" (bronxlar bilan bog'liq) va "-spazm" (anormal qisqarish) dan iborat bo'lib, bronxial naychalarning g'ayritabiiy qisqarishini ko'rsatadi.

3. Leksik va semantik tuzilishning ahamiyati: Tibbiy atamalarning leksik va semantik tuzilishini tushunish bir necha sabablarga ko'ra zarur:

- Muloqot: Tibbiyot mutaxassislari samarali va aniq muloqot qilish uchun standartlashtirilgan terminologiyadan foydalanadilar. Tibbiy atamalarning tuzilishi va ma'nosini tushungan holda, tibbiy yordam ko'rsatuvchi provayderlar tashxislar, davolash usullari va protseduralari haqida ma'lumotni aniq yetkazishlari mumkin.

- Aniqlik: Tibbiy atamalar anatomik tuzilmalar, fiziologik funktsiyalar, kasalliklar va davolash usullari haqida aniq ma'lumotlarni yetkazish uchun mo'ljallangan. Leksik va semantik tuzilmani tushunish orqali sog'liqni saqlash mutaxassislari klinik sharoitda to'g'ri va aniq aloqani ta'minlashlari mumkin.

- Tashxis va davolash: Tibbiy terminologiyani tushunish tibbiyot xodimlariga tibbiy ma'lumotlarni sharhlash, hamkasblar bilan muloqot qilish va bemorlarni ularning holati haqida o'qitish imkonini beradi. Bu aniq tashxis qo'yish, samarali davolash va ongli qaror qabul qilishni osonlashtiradi.

- Ta'lim va o'qitish: Tibbiyot talabalari va mutaxassislari o'z ta'lim va martabalarida muvaffaqiyatga erishish uchun tibbiy terminologiyani yaxshi bilishlari kerak. Tibbiyot atamalarining leksik va semantik tuzilishini tushunish tibbiyotni o'rganish va amaliyotda qo'llash uchun asosiy hisoblanadi.[1]

Tibbiy tarjimada lingvistik muammolar.

Tibbiy tarjima bir qancha lingvistik muammolarni keltirib chiqaradi, jumladan, tibbiy terminologiyaning murakkabligi, tarjimada aniqlik va aniqlik zarurati va tibbiy tushunchalarni noto'g'ri talqin qilish yoki tushunmaslik ehtimoli.

Tibbiy tarjimada asosiy lingvistik muammolardan biri tibbiy terminologiyaning murakkabligi va o'ziga xosligidir. Tibbiy atamalar ko'pincha juda texnik va aniq bo'lib, boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentlari bo'lmasligi mumkin. Tarjimonlar tibbiy atama va tushunchalarning ma'nosini to'g'ri yetkazish uchun manba va maqsad tillarda tibbiy terminologiyani chuqur tushunishlari kerak.

Yana bir lingvistik muammo - tarjimada aniqlik va aniqlik zarurati. Tibbiy ma'lumotlarning noto'g'ri yoki noto'g'ri tarjimasini bemorning parvarishi va xavfsizligi uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Tibbiy tarjimonlar o'z tarjimalari nafaqat lingvistik jihatdan to'g'ri bo'lishini, balki asl matnning mo'ljallangan ma'nosini madaniy jihatdan sezgir va mos tarzda yetkazishini ta'minlashi kerak.

Tibbiyot terminlari bilan bog'liq asosiy lingvistik muammolardan biri ularning o'ziga xosligi va murakkabligidir. Tibbiy terminologiya ko'pincha boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentiga ega bo'lmagan yuqori texnik va maxsus atamalarni o'z ichiga oladi. Bu tarjimonlar uchun ushbu atamalarning aniq ma'nosini boshqa tilda to'g'ri yetkazishni qiyinlashtirishi mumkin.

Yana bir muammo - bu tibbiy terminologiyada noaniqlik yoki ko'p ma'nolar ehtimoli. Ba'zi tibbiy atamalar ular qo'llanilgan kontekstga qarab turli xil ma'no yoki talqinlarga ega bo'lishi mumkin. Tarjimonlar ushbu nuanslardan xabardor bo'lishi va ular asl matnning mo'ljallangan ma'nosini to'g'ri yetkazishini ta'minlashi kerak.[2]

Bundan tashqari, tibbiy tarjimonlar tibbiy tushunchalarni noto'g'ri talqin qilish yoki noto'g'ri tushunish imkoniyatlaridan xabardor bo'lishlari kerak. Turli tillar va madaniyatlar tibbiy tushunchalarni kontseptsiyalash va ifodalashning turli usullariga ega bo'lishi mumkin va tarjimonlar aniq va samarali tarjimalarni ta'minlash uchun bu farqlarga sezgir bo'lishi kerak.

Bunga qo'shimcha tarzda, tibbiy terminologiyaning doimiy evolyutsiyasi va yangi tibbiy tushunchalar va texnologiyalarning joriy etilishi tarjimonlar uchun qiyinchiliklar tug'dirishi mumkinligini ham aytib o'tish lozim. Yangi atama va tushunchalarni to'g'ri tarjima qilish uchun ular tibbiyot sohasidagi so'nggi o'zgarishlardan xabardor bo'lishlari kerak. Tibbiy atamalarning lingvistik muammolari tarjimonlardan ham manba, ham ko'rsatma tillarni chuqur bilishni, shuningdek, tibbiyot terminologiyasining aniq va nozik ma'nolarini to'g'ri yetkaza olish qobiliyatini talab qiladi. Umuman, tibbiy tarjimaning lingvistik muammolari tarjimonlardan tibbiy terminologiya va lingvistik nuanslarni chuqur tushunishni, shuningdek, sog'liqni saqlash kontekstida madaniyatlararo muloqotning murakkabliklarida harakat qilish qobiliyatini talab qiladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlaymizki, Tibbiy atamalarning leksik-semantik tarkibi tibbiyot sohasida qo'llaniladigan so'zlarning tarkibiy qismlari tarkibi va ma'nolarini o'z ichiga oladi. Tibbiy terminologiyani o'zlashtirish samarali muloqot, tashxis va davolashda aniqlik, sog'liqni saqlash xodimlarini o'qitish va tayyorlash uchun zarurdir. Umuman olganda, tibbiyot sohasi terminologiyasining leksik-semantik xususiyatlari tarjimonlardan ham manba, ham maqsad tillarni chuqur bilishni, shuningdek, tibbiy tushunchalar va terminologiyani mukammal bilishni talab qiladi. Bu tibbiyot sohasida to'g'ri va madaniy jihatdan nozik tarjimalar taqdim etilishini ta'minlaydi.

REFERENCES

1. Lejchik, V.M. terminology: object, structure. Moscow, 2012.
2. M. N. A. Short sketch of the history of the problems of ordering medical terminology ed. B. V Petrovskiy. M: Medicine, 1984. T3
3. <https://www.adverbum.com/en/> .Medical Translations: Challenges and Solutions.
4. <https://openai.com/gpt-4> Lexical-semantic structure of medical terms